

USZKA

AMI AZ UKRÁN HATÁR MENTÉN TEREM

BEVEZETÉS

Uszka az ukrán-román-magyar hármass határtól 20km-re északra fekvő, 430 fős település. Falvaink sorsát meghatározó tényezők sajátos elegyét találjuk a településen, melyek körvonalazzák Uszka jelenkori és jövőbeli lehetőségeit, lehetetlenségeit. Többek között van Uszka közfoglalkoztatás, cigány többség, vallási élet, megtaláljuk a rögzött történelmi múltat, a feketegazdaságot és a pályázati projekteket egyaránt, ugyanakkor nincs munkalehetőség, mezőgazdasági munkakultúra és tudás, képzett szakember, oktatás és alkoholizmus stb. A faluban eltöltött pár óra alatt megismert életképek, valamint dr. Sértő-Radics István polgármester úrral és kollégájával, Adorjáné Gál Évával való beszélgetés alapján ismertetjük, hogy mi terem az ukrán határ menti Uszka.

ADOTTSÁGOK ÉS TÖRTÉNELMI FORDULÓPONTOK

A település az ország periferiáján helyezkedik el. Erre utal a környék falvaiból jól ismert „falucsúfoló” is: „*Uszka, Bökény, Magosliget. Az Istentül elbillegett!*” Legközelebbi kisváros a környéken Fehérgyarmat (30 kilométerre), míg Nyíregyháza már több, mint 100 kilométeres távolságban van. Naponta 6-szor autóbusszal, egyébként autóval, alsórendű úton közelíthető meg a falu. Az elérhetőségen túl fontos, hogy természetföldrajzi szempontból és a mezőgazdasági adottságok tekintetében nem panaszkodhat a környék. A Szatmári-síkon, közvetlenül a Batár-patak partján található, mely patak egyben az országhatárt is jelenti.

Uszka község neve szláv eredetű, jelentése: 'szűk', 'keskeny'. A Szamos, a Tisza és a Túr által határolt erdős területen a XIV. század elején tűnt fel mint irtásos helyen települt falucska. A falu eredetileg a Tisza jobb partján volt, de az árvizek elmosták házhelyeit. 1703-ban települt a mai helyére. Uszka *Bajnok* nevű mezőrésze II. Rákóczi Ferenc győztes, tiszabecsi csatájának helyszíne. A kezdeti sikerek után több nagy csapás is érte a falut. A polgármester úr három ilyen említett.

Elsőként Trianont, ami elvágta természetes kapcsolatait Nagyszőlős, Beregszász, Tiszaújlak felé, majd a II. világháború után a munkaképes, férfi lakosság elhurcolását, mely a sebeken túl komoly humán-erőforrásbeli problémákat teremtett, végül pedig az 1960-as évek körzetesítését, mely végleg elvette a település önrendelkezési lehetőségeit. Ugyanakkor a kádári jólét áldásai is elértek ide.

A cigány férfi lakosság nagy része ingázott munkahelyére Budapestre, Komáromba, kéthetente vitték haza a pénzt a családnak. A rendszerváltás alapjaiban változtatta meg a viszonyokat, melyre nem tudtak felkészülten reagálni az akkori településvezetők. 1994-ben, a polgármesteri munka megkezdésekor a semmivel kezdett gazdálkodni Sértő-Radics István. Nagyon sok munkanélküli, sok leromlott állapotú lakóház várt a megoldásra, ebben az időben ketten fizettek összesen SZJA-t a településen. „*Ebből kellett felfele elindulni*” – meséli a doktor úr.

Napjainkban a község a háziorvosi szolgálatot és az oktatási **intézményeket a szomszédos településekkel együtt működteti** (Magosligettel, Tiszabeccsel). Magosliget óvodájában folyik az óvodás korú gyermekek nevelése, az általános iskola pedig Tiszabecsen van. Egy Művelődési Ház, egy Könyvtár, egy Postahivatal és egy sportpálya áll a lakosság rendelkezésére. A magára maradt, idős emberek részére jelzőrendszeres házigondozói szolgálat működik a községben.

Uszka abban tűnik ki a környező falvak közül, hogy **népességszáma növekszik**. A statisztikai adatok szerint csak 25-30% körül van a **cigány lakosság aránya**, de tudvalevő, hogy valójában a településen csaknem **80%** az arányuk. A református egyház is jelen van a faluban, de a lakosság döntő része **Szabadkeresztény Gyülekezet**hez tartozik, ami nagyban meghatározza a faluközösség működését. A település gazdasági helyzete szegényes: **nincs munkalehetőség** az itt élők számára, ugyanakkor helyi kezdeményezésekhez, vállalkozásokhoz nincs vezetni vagy dolgozni képes munkaerő. A szegénység enyhítésére az önkormányzat az állami ellátórendszert hívta segítségül, a lakosság pedig alternatív jövedelemforrás után néz, amit főképp a **feketegazdaságban** talál meg.

TELEPÜLÉSVEZETÉS

A település önkormányzatára általánosságban a takarékoskodás jellemző. Nem meglepő, hiszen nem nagyon van mit pazarolni Uszán. A polgármester társadalmi megbízatásban végzi munkáját, emellett 3 falu háziorvosi feladatait látja el, s ő nem csak születését, hanem felfogását tekintve is sokáig pestinek érezte magát. Ma hivatása egyrészt a lakosokkal való közvetlen kapcsolattartásában segíti, másfelől tiszteletet vív ki a lakosok körében, s mint kívülálló, könnyebben elfogadják a döntéseit – ami nagy előny, többek között a közfoglalkoztatási státuszok meghatározásakor.

Az önkormányzatnak nagyon **kicsi az éves költségvetése**, nagy arányban az újraosztott állami forrásokból él. A szóban forgó tételek nagyságrendjét érzékeltette számunkra Éva: *„4-500 ezer a kommunális és az iparüzési adó együtt, most terembérletből bejött 600 ezer, tavaly a kukoricából is bejött 600 ezer, földalapú támogatás minden évben 2-300 ezer, és van egy minimális gépjárműadó”*. Mondhatjuk, hogy ennyi pénz kerül egy évben összesen Uszákra.

1994 óta, mióta felállt az új képviselő-testület, ugyanazok az emberek látják el a képviselői feladatokat. Sértő-Radics úr lelkesen sorolta, hogy minden lehetőséget kihasználtak fejlesztésre az elmúlt 20 évben. **A pályázatok** közül a következőket emelte ki: játszótér, kerékpárút, ravatalozó építés, **Idősek Napközi Otthonának** kialakítása, útépítés, a polgármesteri hivatal felújítása, csapadékvíz-elvezető rendszer, a belvív elvezetésének megoldása, mezőgazdasági utak rendbetétele stb. A pályázatokkal munkahelyet ugyan nem tudtak teremteni, de a faluvezető szerint ez nem is az önkormányzat feladata. Ő a szociális célú közfoglalkoztatáson túl nem tud egyebet tenni, így marad a faluszépítés, építés. Épp mindig az, amire lehet pályázni.

A településen a **Gyerekesély Program** segítségével számos rendezvény, esemény mozgatja meg a fiatalokat az utóbbi időben, amiről nagyon pozitívan nyilatkozott a polgármester. Kiemelte, hogy a kisiskolás korosztály számára hiánypótló programokat szervez az Uszán dolgozó szociális munkás.

Mindemellett Sértő-Radics István faluvezetési koncepciója hagy kívánnivalót maga után. Sok példát láthatunk, ahol a településvezető határozott elképzelései, jövőképe a mindennapi nevelési tevékenységekkel párosulva segít az emberek, a családok, az adott település talpra állásában. Uszán az az érzése támad az embernek, hogy inkább az adományok, segélyek, szociális ellátórendszer

alapozza meg a jó viszonyt a lakosok és a vezetés között. A beindított gazdálkodási, lakhatási programok ingyen és bérmentve, elvárások nélkül kerültek a helyiekhez. Minden eszközt, földet, alapanyagot, adományt **ajándékba kapnak az itt lakók.**

A GAZDÁLKODÁS

Munkahelyek hiánya miatt itt is a mezőgazdálkodás jelentene egyfajta helyi erőforrást és lehetőséget. A község házainak többsége szorosan egymás mellett futó **szalagtelkeken** áll, melyek lehetőséget adnak a **háztáji kertek** művelésére azoknak, akiknek nincs földterületük. Ezt a kiegészítő jövedelemtermelő tevékenységet sajnos **kevés helyen** látjuk. Néhány helyen van baromfi, a sertést azonban inkább többen összefogva, már felhizlalva megveszik, majd levágják, ami egy időre elég. A közfoglalkoztatásnak minimális eredménye van, csak néhányan vágtak bele ennek hatására a kertművelésbe. Sok földön tiszabecsiek gazdálkodnak, sokan járnak át a szomszéd faluból.

A gazdálkodókról nem tudunk meg sokat, de azt igen, hogy kevesen vannak. Összesen **4-5 család** van a faluban, akik **gazdálkodnak**, és többnyire a mezőgazdasági tevékenységből megállnak a saját lábukon. *„Juhász, falugondnok, boltos, méhészkedik valaki, meg a gátőr. Ők gazdálkodnak, de főállásban csak hárman. Kezükben koncentrálódott a föld is, ők valahogy megvették, bérelték.”*

Fontos kérdés az is, hogy az önkormányzat mekkora földterülettel rendelkezik. Nem dicséri a településvezetést, hogy a földeket 2010-ben, a Start program kapcsán „szedték össze”, hogy hol, s milyen birtokokkal rendelkeznek. Sértő-Radics úr elmondta, hogy a termelőszövetkezetek megszűnése után nagyon nehéz volt földekhez jutnia az önkormányzatoknak, csak nagyon kevesek eszméltek rá abban az időben, hogy ennek mi is a jelentősége. Megtudtuk, hogy pár hektár állami földet időközben megkapott az önkormányzat, valamint belterületbe vonás során is gyarapodtak földjei. *„Így van vagy 4 hektárunk, ha nagyon akarom, akkor 6 is. Azért az nagyon sok, sokkal több, mint a semmi”* – összegzi a polgármester.

A gazdálkodás kapcsán érdekes színfoltot jelent egy idős agrármérnök, egy ENSZ-szakértő jelenléte a faluban. Puskás Ferenc, a Falufejlesztési Népjóléti Program Egyesület elnökeként megvásárolt egy közel egy hektáros birtokon álló L alakú kisnemesi kúriát azzal a céllal, hogy létrehozzon egy **oktatóközpontot, egyben mintagazdaságot**, mellyel a helyi lakosság számára is példát és ismeretet tud nyújtani. Mindezt indiai képességfejlesztő centrumok mintájára kívánta létrehozni. Puskás Ferenc kezdeményezése sajnos nem talált szíves fogadtatásra a faluban, melynek egyik fő oka lehet, hogy betegsége miatt egyre kevesebb időt tudott a településen tölteni. A kert művelését és gondozását jelenleg egyetlen tanítványa látja el, a szemközti házban élő cigány nagymama. Ő nagyon tiszteli Feri bácsit, lelkesen kertészkedik az udvaron, és a tanultakat már önállóan tudja alkalmazni. Mindent vegyszerek nélkül old meg: csalánnal írtja a kártevőket, kézzel szedi össze a bogarakat. Mindenféle zöldséget, gyümölcsöt, gyógynövényt feldolgoz, a családjának félreteszi, ami nagy segítséget jelent számukra. A telken omladozik a ház, Margit körbevezetett minket, és megmutatta az épülőfélben hagyott laboratóriumot is. Valószínűsíthető, hogy a nagy tervek – a laboratóriumhoz hasonlóan – befejezetlenül, beteljesületlenül maradnak.

MUNKA ÉS LAKHATÁS

Sok hiányossága van a falunak, de az önkormányzat hamar felfigyelt a közfoglalkoztatásban rejlő lehetőségekre, amelyeket már a kezdetektől igyekeztek kihasználni. *„Valamit kellett csinálni, hogy az emberek valahogy legyenek. Kezdték a közmunkaprogramok megjelenni, és kiadtuk a jelszót, hogy **Uszkában ember ellátatlanul nem maradhat.**”* Ezen felbuzdulva mindenkit igyekeztek beforgatni a rendszerbe, ami 4-6 év alatt sikerült is. Az ellátás nemcsak közfoglalkoztatást jelentett, de ahhoz, hogy munkanélküli segélyre, jövedelempótló támogatásra jogosult legyen valaki, kellett 1 éves munkaviszony.

Az évek során az **uborkatermesztést** igyekeztek meghonosítani a lakosok között. Szociális Földprogram keretében megvásárolt az önkormányzat magokat, csöveket, fóliát, vegyszert, amit átadott rögtön a lakosoknak, és mellé kiegészítésként pénzt is adott nekik. Földeket is juttattak számukra: a régi cigány családok immár gazdátlan kertjeit. Az uborkatermesztés így megvetette a lábát Uszkán, olyannyira, hogy előfordul, hogy ukrán vendégmunkás jár a cigányokhoz napszámba dolgozni.

Az uborka mellett sokan házat is kaptak. A polgármester úr szerint a 2006-ban lezajlott **telepfelszámolási programot** nagy eredményekkel zárták. 67 házat újíttak fel, 5 önkormányzati házat építettek. Egy új utcát is nyitottak. Elmondása szerint Uszkán nem működnek a sztereotípiák a cigány lakosságot tekintve, ők ugyanis *„nem szedik szét a házat”*.

A jelenlegi **Start programban** szintén részt vesz Uszka. A programban minél több kétkezi munkást alkalmaznak, annak bizonyítására, hogy szükség van rájuk. 23 ember dolgozik a közmunkában: egy adminisztrátor, két munkavezető és 20 segédmunkás. A Start közmunkaprogram keretében mezőgazdasági tevékenységet folytatnak, valamint a közterület-rendezést, fenntartást is így oldják meg. Egy 6 fős csapat, akik parkosítanak, padot, sétalót alakítanak ki az idősök otthonánál. A gazdálkodási programláb keretében 4 hektár szántóföldterületen étkezési burgonyát, vöröshagymát, karfiolt, szárazbabot vetettek idén. Tavaly sárgarépat, petrezselymet, szárazbabot, hagymát, burgonyát, kukoricát is termeltek, amiből a burgonyát, hagymát, babot eladták az **általános iskola konyhájának** Tiszabecsre, ami a nyári gyermekétkeztetéshez szükséges önerőt tette ki, a többi terményt pedig a lakosok között szétosztották, mert nem volt megfelelő a minősége ahhoz, hogy eladják. A közmunkások magukénak érzik a földet, és Éva elmondása szerint hasznosnak érzik a munkát, azonban Puskás Ferenc kertjének gondozója is részt vett már a közmunkában, aki nem nyilatkozott pozitívan erről a munkáról.

A közmunka kapcsán nehéz kérdés, hogy kit és mennyi időre alkalmaznak. A polgármester úr a cserélődési szempontok között elsőként a következőt említi: *„Cigány falu, és nagy családok lakják. Nagyon kell arra vigyázni, hogy minden nagy család megfelelően legyen reprezentálva. Ne érezze az egyik úgy, hogy a másik miatt ki van semmizve.”* Ezenkívül arra is figyelmet fordít, hogy senki ne essen ki a munkaügyi ellátórendszerből, valamint a gyerekek száma is nagyban befolyásolja, hogy kit vesz fel közmunkára. Elmondása szerint ebből mindig származnak konfliktusok, de mint kívülálló személynek, többnyire elfogadják döntéseit.

A Start közmunkaprogram keretében lezajlott néhány **képzés** is: betanított zöldségtermesztői, mezőgazdasági munkás, betanított házi betegápolói, betanított konyhai kisegítői, zöldségfeldolgozói és tartósítói. Végigcsinálta a többség, élvezték az alkalmakat, bár nem nagyon van visszajelzés arról, hogy hogyan, miképpen hasznosítanák az itt szerzett tudást.

A közmunkán keresztül megtermelt bevételek arra elegendőek, hogy a következő évi Start közmunkaprogramot be tudják indítani. A pályázatok és kifizetések átfutási ideje miatt ugyanis rendszeresen később jutnak pénzhez, mint ahogy a mezőgazdasági idény elkezdődik. Kisebb eszközparkot már létrehozta, amit alkalmanként – saját használatra – a helyiek is igénybe vehetnek. Egy szociális szövetkezet létrehozása bizonyos problémákra jó megoldás lehetne, ugyanakkor humánerőforrás hiánya miatt nem tudnák működtetni a szövetkezetet. Fontos tény, és meglepő is, hogy messze nem találni egy képzett embert, aki helyben tudna magasabb színvonalon dolgozni. A településeken a nagyobb pályázati projektekhez is vadásszák a projektvezetőnek, asszisztensnek alkalmas embereket. Aki képzett, messze elkerüli ezt a vidéket.

A közmunkán kívül **minimális a munkahely Uszán**. Van egy sóderbánya a település szélén, ami magánkézben van. Vesz fel alkalmanként munkásokat, de többnyire feketén dolgoznak. 3-4 vállalkozás van helyben bejelentve. Még a kocsmák sem jelent biztos jövedelmet itt, mivel a cigányok a vallási szabályok miatt nem isznak alkoholt. Csak a magyar lakosság körében van néhány aggregény, aki kocsmába jár. A jövedelmek az ukrán cigaretta csempészésével egészülnek ki Uszán, akár csak a többi határ menti településen. *„Akik itt dolgoznak ebben a témában, azok századrangú alabárdosok. Nagyon kis pénzt keresnek, és nagyon sokat kockáztatnak, most is ülnek ketten-hárman börtönben. A klasszikus megfigyelők, akinek a pénze benne van, azok olyan távol vannak, hogy sosem kapják el.”* Sok módszer van, és a környéki cigarettacsempészet végeláthatatlan harcnak tűnik, hiszen mindenki tisztában van vele, hogy jelentős plusz jövedelmet hoz sok konyhára – sőt, legtöbbször azzal is, hogy melyik konyhára.

VALLÁSI ÉLET

A cigányok lelki életével senki nem foglalkozott az elmúlt 20-30 évben. Annak idején egy református lelkész kezdte téríteni a cigányokat, rászóltak a presbitériumból, hogy hagyja abba, így a nagy egyházaktól elég távol kerültek a cigány közösségek. Az 1970-es években Kopasz Jenő elkezdett járni a cigányok közé, addig térített és prédikált, míg megalapították az egyházukat. Jelenleg kettészakadt a közösség: **Szabadkeresztény Gyülekezet**, és **Nemzetek Világossága Gyülekezet** működik Uszán. Új, protestáns jellegű a közösségek, van Úrvacsora, viszont nincsenek szentképek, oltárok. A polgármester elmondása szerint óriási **előnyt jelent ez a vallási elköteleződés** a cigányok részéről. Nagyon komolyan veszik a szabályokat, ami sokat segít a konfliktuskezelésben, a sztereotípiáknak pedig sok tekintetben ellentmond. Néha már túl bigottak is a helyiek: nemhogy inni nem lehet, hanem egy vallásos lánynak még diszkóba sem szabad mennie. A jobb helyzet abban is megmutatkozik, hogy Tiszabecsen és Magosligeten, a szomszédos falvakban, több a drogos gyerek. Végül azt említette a polgármester, hogy – mivel demokratikus a szervezet – maguk választják az elöljáróikat, tehát ez az egyház a demokráciának is valamiféle iskolája. A hitük nagyon mély és átszellemült. Alkalmuk és igényük is van annak megélésére.

A JÖVŐ KÉRDÉSEI

Nehéz Uszka jövőjéről beszélni annak tükrében, amit tudunk: nagyon gyenge a gazdasági aktivitás, alacsony az iskolázottság, az intézményi ellátottság hiányos. A faluvezetésről elmondható, hogy vannak előremutató kezdeményezések, ugyanakkor nem volt alkalmunk megbizonyosodni azok hatékonyságáról. Uszka jövője szempontjából mindenképpen fontos lenne vizsgálni az egyházi közösségben rejlő erőt és lehetőségeket. Mivel a lakosság nagy részére érzékelhetően pozitív

hatással van a vallási élet, felmerülhet a kérdés, hogy ezen keresztül lehet-e a helyieket tanulásra, gazdálkodásra serkenteni. Úgy tűnhet, hogy a faluvezetés gyenge ahhoz, hogy enélkül tartsa életben Uszkát. Addig pedig marad a közmunka és a feketegazdaság, ami segít túlélni a mindennapokat.